

ABDULLA QAHHORNING “DAHSHAT” HIKOYASIDA AYOL FOJEASINING
IJTIMOIY-PSIXOLOGIK TALQINI

Roziqova Hosila Fayzullayevna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti talabasi.

Norkulova Shaxnoza Tulkinovna

TISU dotsenti (PhD)

Termez (Uzbekistan).

shaxnoza_norkulova@tues.uz

ORCID: 0009-0008-7546-7613

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20579579>

Annotatsiya. Mazkur maqolada Abdulla Qahhorning “Dahshat” hikoyasi badiiy-estetik hamda ijtimoiy-falsafiy jihatdan tahlil qilinadi. Asarda tasvirlangan xotin-qizlarning huquqsizligi, patriarxal jamiyatning ayol taqdiriga ko‘rsatgan salbiy ta‘siri, erkak hukmronligi va inson qadri muammolari yoritiladi. Hikoyadagi Unsinoy va Olimbek dodxo obrazlari misolida o‘tmish ijtimoiy muhitining mohiyati ochib beriladi. Shuningdek, asardagi psixologizm, ramziylik va badiiy konflikt masalalari ilmiy jihatdan tahlil etiladi.

Abstract. This article provides an artistic-aesthetic and socio-philosophical analysis of Abdulla Qahhor’s short story “Dahshat”. It explores the disenfranchisement of women depicted in the work, the negative impact of patriarchal society on women's destiny, male dominance, and the issues of human dignity. Through the characters of Unsinoy and Olimbek Dodkxo, the essence of the historical social environment is revealed. Furthermore, the matters of psychologism, symbolism, and artistic conflict within the story are scientifically analyzed.

Kalit so‘zlar: ayol qismati, ijtimoiy fojea, psixologizm, patriarxal jamiyat, badiiy konflikt, Abdulla Qahhor, “Dahshat”, inson qadri, ruhiy tahlil.

Keywords: women's destiny, social tragedy, psychologism, patriarchal society, artistic conflict, Abdulla Qahhor, "Dahshat" (The Horror), human dignity, psychological analysis.

XX asr o‘zbek nasri taraqqiyotida o‘zbek hikoyachiligining ustasi Abdulla Qahhor alohida o‘rin egallaydi. Adib o‘z asarlarida hayot haqiqatini teran kuzatish, inson ruhiyatini nozik psixologik detallar orqali ochib berish hamda jamiyatdagi ijtimoiy illatlarni badiiy umumlashtirish mahorati bilan ajralib turadi. Uning “Dahshat” hikoyasi o‘zbek adabiyotida ayol qismati, inson erki va ijtimoiy adolatsizlik masalalarini yoritgan eng ta‘sirchan asarlardan biri hisoblanadi.

Mazkur hikoya orqali yozuvchi o‘tmishdagi xotin-qizlar hayotining og‘ir va fojeali jihatlarini ko‘rsatibgina qolmay, inson sha‘ni va qadr-qimmatining toptalishiga sabab bo‘lgan ijtimoiy munosabatlarni ham keskin tanqid qiladi. Asar markazida bir qarashda oddiy voqea tasvirlangandek tuyulsa-da, uning zamirida butun bir davrning ma‘naviy inqirozi va insoniylikka zid qarashlari mujassamlashgan.

Asarda ayol qismatining badiiy talqini. Hikoya boshlanishidagi: “Xotin-qizlarning burun zamonlarda ko‘rgan kunini bilmaysizlar, qizlarim...” degan jumla butun asarning g‘oyaviy yo‘nalishini belgilab beradi.

Ushbu kirish qismida muallif o'quvchini o'tmishdagi ayollar hayoti bilan bog'liq fojeaviy voqealar olamiga olib kiradi. Mazkur jumlada muallifning tarixiy haqiqatga munosabati, ayollar taqdiriga nisbatan achinish hissi va adolatsizlikka qarshi noroziligi yaqqol seziladi.

Asardagi Unsinoiy obrazi ayol qismatining umumlashma timsoli sifatida namoyon bo'ladi.

U hali hayotning murakkab tomonlarini to'liq anglab ulgurmagan, orzu-havaslariga boy yosh kelin sifatida tasvirlanadi. Uning samimiyligi, rostgo'yligi va mantiqiy fikrlashi hikoya davomida asosiy badiiy konfliktning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Unsinoiyning: *"O'lsin o'sha yigit, nokas ekan."*

Bitta qo'y deb odam ham o'z jonini xatarga qo'yadimi?" degan fikri uning voqelikka oqilona yondashishini ko'rsatadi. Ushbu mulohaza qahramonning qo'rquv emas, aql va mantiqqa tayanadigan xarakter egasi ekanini namoyon qiladi. Biroq patriarxal muhitda ayolning erkin fikr bildirishi qabul qilinmaydi. Natijada Unsinoiyning tabiiy va haqli fikri unga nisbatan zo'ravonlikka sabab bo'ladi.

Yozuvchi shu tariqa ayolning huquqsizligi muammosini individual taqdir orqali umumlashtiradi. Unsinoiy faqat bir qiz emas, balki o'tmish jamiyatida yashagan minglab ayollarning badiiy timsolidir. Uning fojeasi alohida inson fojeasi bo'lish bilan birga, butun bir ijtimoiy qatlamning fojeasi sifatida talqin etiladi.

Olimbek dodxo obrazi va patriarxal jamiyat mohiyati. Hikoyada ijtimoiy adolatsizlikning asosiy ifodachisi Olimbek dodxo obrazidir. U xonlik davrining boy va obro'li amaldori sifatida tasvirlanadi. Uning sakkiz nafar xotini borligi, uy ichidagi mutlaq hukmronligi patriarxal tuzumning mohiyatini ochib berishga xizmat qiladi. Dastlab qahramon kuch-qudrat va salobat timsoli sifatida ko'rinadi. Ammo voqealar rivoji davomida uning ichki dunyosi ochilib boradi. Muallif psixologik tahlil vositasida Olimbek dodxonning asl mohiyatini ko'rsatadi.

Ma'lum bo'ladiki, uning tashqi haybati ichki qo'rquvni yashiruvchi niqobdan iborat.

Qahramonning go'riston haqidagi suhbatlardan cho'chishi, vahimali voqealarga ortiqcha ishonishi uning ruhiy zaifligini namoyon etadi. Shu jihatdan Olimbek dodxo obrazi ikki qirrali xarakter sifatida gavdalanadi: tashqi tomondan hukmdor, ichki mohiyatiga ko'ra esa qo'rquq va ruhiy jihatdan ojiz inson. Adib aynan shu ziddiyat orqali patriarxal jamiyatning ichki mohiyatini fosh etadi. Chunki bunday tuzumda hokimiyat va zo'ravonlik ko'pincha ma'naviy kuch emas, balki qo'rquv va mutelik evaziga saqlab turiladi. Olimbek dodxonning Unsinoiyga nisbatan shafqatsiz qarori ham uning kuchligidan emas, aksincha, ichki zaifligi va kibrining mahsulidir.

Hikoyadagi psixologizm va badiiy konflikt. "Dahshat" hikoyasining muhim xususiyatlaridan biri kuchli psixologizm hisoblanadi. Abdulla Qahhor voqealarning tashqi tasviridan ko'ra qahramonlarning ichki ruhiy kechinmalariga ko'proq e'tibor qaratadi. Asardagi konflikt tashqi voqealardan emas, balki qahramonlarning ruhiy olamidagi qarama-qarshiliklardan kelib chiqadi. Bir tomonda aql va mantiq timsoli bo'lgan Unsinoiy, ikkinchi tomonda esa qo'rquv va kibr hukmron bo'lgan Olimbek dodxo turadi. Nodirmohbegim aytgan rivoyat ham hikoyaning kompozitsion qurilishida muhim vazifa bajaradi. Rivoyat voqealar rivoji uchun psixologik zamin yaratadi hamda keyinchalik yuz beradigan fojeaning badiiy tayyorlov elementi sifatida xizmat qiladi. Muallif qo'rquv hissining inson ongiga ta'sirini nihoyatda tabiiy tasvirlaydi.

Hikoya davomida qoʻrquv real voqealikdan koʻra kuchliroq taʼsir koʻrsatadigan psixologik hodisa sifatida namoyon boʻladi. Bu esa asarning badiiy taʼsirchanligini yanada oshiradi.

“Dahshat” tushunchasining ramziy maʼnosi. Asar nomining oʻzi ham chuqur ramziy maʼnoga ega. Bir qarashda “dahshat” tushunchasi qorongʻi tun, qabriston yoki vahimali voqealar bilan bogʻlangandek koʻrinadi. Biroq hikoya mazmuni chuqurroq tahlil qilinganda, haqiqiy dahshatning boshqa mohiyatga ega ekani ayon boʻladi. Asardagi dahshat – bu qabriston emas, balki insonning inson sifatida qadrlanmasligidir.

Dahshat – ayolning taqdiri erkakning kayfiyati va istagiga bogʻliq boʻlgan ijtimoiy muhitdir. Dahshat – erkin fikr bildirgan ayolning jazolanishi, uning huquq va erkinliklarining inkor etilishidir. Shu maʼnoda hikoya nomi ramziy umumlashtirish vazifasini bajaradi. Muallif oʻquvchini tashqi qoʻrquvdan koʻra ijtimoiy adolatsizlikning dahshati haqida oʻylashga undaydi.

Asarning zamonaviy ahamiyati. “Dahshat” hikoyasi yaratilgan davrdan qatʼi nazar, bugungi kunda ham oʻz dolzarbligini saqlab qolmoqda. Chunki unda koʻtarilgan inson qadri, ayol huquqlari, erkin fikrlash va adolat masalalari umuminsoniy ahamiyatga ega. Asar oʻquvchini tarixiy oʻtmishga tanqidiy nazar bilan qarashga, inson huquqlarini qadrlashga va jamiyat taraqqiyotining asosiy mezon sifatida inson qadr-qimmatini eʼtirof etishga chorlaydi. Shu jihatdan hikoya nafaqat badiiy asar, balki muhim maʼnaviy-maʼrifiy ahamiyatga ega boʻlgan adabiy yodgorlik hamdir.

Xulosa. Abdulla Qahhorning “Dahshat” hikoyasi oʻzbek nasrida ayol qismati va ijtimoiy fojeani chuqur badiiy talqin etgan yuksak badiiy asarlardan biridir. Hikoyada Unsinoy obrazi orqali oʻtmishdagi ayollarning huquqsizligi, Olimbek dodxo obrazi orqali esa patriarxal jamiyatning mohiyati ochib berilgan.

Muallif psixologik tasvir, ramziylik va kuchli badiiy konflikt vositasida inson qadrlining toptalishi qanday fojealarga olib kelishini koʻrsatadi. Asarning asosiy gʻoyasi insonni, uning shaʼni va erkinligini ulugʻlashdan iboratdir. Shu sababli “Dahshat” hikoyasi nafaqat tarixiy haqiqatni aks ettiruvchi badiiy asar, balki bugungi avlod uchun ham muhim maʼnaviy saboq vazifasini bajaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qahhor A. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi nashriyot, 2020.
2. Karimov N. XX asr oʻzbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: Oʻqituvchi, 2018.
3. Qoʻshjonov M. Abdulla Qahhor mahorati. – Toshkent: Fan, 1988.
4. Normatov U. Oʻzbek nasrida badiiy mahorat masalalari. – Toshkent: Maʼnaviyat, 2001.
5. Yoʻldoshev Q. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
6. Norkulova Sh. Hozirgi oʻzbek nasrida ayol obrazi. – “New renaissance” xalqaro ilmiy jurnali. 2026/04/09. <https://ojs.renaissance.com.uz>.
7. Norkulova Sh. Zamonaviy nasrda ayol ruhiyati va uning badiiy ifodasi. – “Modern Science and Research” xalqaro ilmiy jurnali. 2026/04/09.
8. Norkulova Sh. Oʻzbek adabiyotida ayol obrazi talqinlari. – “New renaissance” xalqaro ilmiy jurnali. 2025/09/21